

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто теоретичні основи формування досвіду творчої діяльності особистості, проаналізовано змістовна сутність понять «діяльність», «творча діяльність» як конструктивних складових даної категорії. Акцентовано увагу на роль досвіду творчої діяльності у формуванні особистості, її саморозвитку та самореалізації. На основі аналізу наукових підходів до визначення досвіду творчої діяльності розкриті індивідуально-особистісні його складові: набутий життєвий досвід; досвід пізнавально-творчої активності; досвід творчої рефлексії; досвід творчої інтуїції; емоційний досвід; комунікативно-діалогічний досвід.

Ключові слова: творчість, діяльність, творча діяльність, досвід творчої діяльності особистості.

В статье рассмотрены теоретические основы формирования опыта творческой деятельности личности, проанализирована содержательная сущность понятий «деятельность», «творческая деятельность» как конструктивных составных данной категории. Акцентируется внимание на роль опыта творческой деятельности в формировании личности, ее саморазвитии и самореализации. На основе анализа научных подходов к определению опыта творческой деятельности раскрыты индивидуально-личностные его составляющие: приобретенный жизненный опыт; опыт познавательно-творческой активности; опыт творческой рефлексии; опыт творческой интуиции; эмоциональный опыт; коммуникативно-диалогический опыт.

Ключевые слова: творчество, деятельность, творческая деятельность, опыт творческой деятельности личности.

The article deals with the theoretical bases of formation of personality's creative activity experience. It analyzes substantive nature of the concepts «work», «creative activities» as a structural component of this category. It attaches great importance to the disclosure of the value of experience of creative activities in the formation of personality, its self-development and self-realization. Basing on the analysis of scientific approaches to the definition of the experience of creative activities we identified its individual components such as acquired experience; experience of cognitive and creative activity; an experience of creative reflection; experience of creative intuition; emotional experience; communicative and dialogical experience.

Keywords: creativity, activity, creative activity, personality's creative activity experience.

Гуманістична парадигма нової педагогічної освіти України спрямована на пошук радикальних шляхів максимального розкриття духовного потенціалу кожної людини, створення умов для вияву її самотності, підготовки до саморозвитку, самовизначення та самореалізації і передбачає формування особистості продуктивно-творчого типу, здатної до культуротворення та життєтворчості. Орієнтація на творчість – головна умова підготовки майбутнього вчителя музики. Саме тому особливі актуальності на сучасному етапі розвитку мистецької освіти набувають питання формування та розвитку творчої самостійності, творчої ініціативності, здатності до творчого самовдосконалення майбутніх фахівців у галузі музично-педагогічної освіти.

Керуючись особистісним, діяльнісним, культурологічним та національним підходами сучасної гуманістичної педагогіки, вважаємо за необхідне звернути увагу на синергетичний підхід до освіти, який передбачає формування творчої й креативної особистості як результату опанування нею структур творчої діяльності та оволодіння досвідом творчої діяльності, що дозволяє вийти за межі засвоєних стереотипів.

У психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага до вивчення питання творчості, творчої діяльності (В.І. Андреев, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Н. В. Кичук, Я. О. Пономарьов, С.О. Сисоєва, В.А. Цапок, А.Т. Шумилін та ін.), науковці досліджують важливі характеристики творчої особистості (Т. І. Артем'єва, Д. Б. Богоявленська, Г. С. Костюк, В. І. Лозова, О. Н. Лук, Н. Роджерс, Б. М. Теплов та ін.), розкривають проблеми формування досвіду творчої діяльності (В. П. Беспалько, П. Ф. Кравчук, В. О. Моляко, В. М. Нагаєв та ін.) та наголошують на важливості досвіду творчої діяльності як компонента освіти (М. Н. Скаткін, В. В. Краєвський, Б. М. Неменський, І. Я. Лернер, П. Г. Лузан та ін.).

Наявність досвіду творчої діяльності забезпечує творчий розвиток особистості, веде до гармонізації відносин людини і соціуму, слугує певним психологічним захистом; передбачає набуття особистістю важливих якостей: готовності до вирішення нових непередбачуваних проблем, самостійності прийняття рішень, оригінальності, рішучості та сміливості мислення, ініціативності, самоуправління. Тому мета статті полягає у розкритті теоретичних основ формування досвіду творчої діяльності особистості та визначенні його індивідуально-особистісних складових з позиції філософського, психологічного та педагогічного аспектів.

Для педагогічної науки проблема досвіду стає центральною з погляду передачі соціально-історичного досвіду людства та формування на його основі особистісного досвіду в процесі засвоєння індивідом знань, умінь та навичок здійснення конкретного виду діяльності. Важливого значення у розумінні змісту поняття «досвід творчої діяльності» набуває усвідомлення сутності таких конструктивних понять, як «діяльність», «творча діяльність».

Довідкова філософська література тлумачить діяльність як специфічно людський спосіб ставлення до світу; процес, у ході якого людина творчо перетворює природу, роблячи цим самим себе діяльним суб'єктом, а освоєвані нею явища природи – об'єктом своєї діяльності [13, с. 114].

Діяльність як соціокультурну направленість людської активності, що виникає на основі їх відношення до навколишнього середовища з метою самопідтримки, розглядає Е.С. Маркарян. Він вважає, що культура лежить в основі діяльності у вигляді загальної програми, створюючи алгоритм діяльності [9].

В.П. Іванов визначає діяльність як вихідний пункт буття людини та спосіб самовизначення в дійсності. Філософ встановлює основні параметри діяльного освоєння світу: предметність, суспільність, доцільність, формуюча активність та підкреслює її предметно-перетворюючий, цілепокладаючий та творчий характер, суб'єктивно-людське формоутворення світу за законами краси [7, с. 91, 242].

Питання діяльності як предмета дослідження і як пояснюючого принципу розглянуто у роботах Е.Г. Юдіна. Вчений виокремив п'ять функцій у науковому розумінні даної категорії: діяльність як пояснювальний принцип, універсальне освоєння людського світу; як предмет об'єктивного наукового дослідження; як предмет управління; як предмет проектування; як цінність в різних системах культури [4, с. 136].

Отже, у філософському аспекті діяльність є соціально-творчим, почуттєво-практичним процесом, спрямованим на зміну світу людської культури, способом буття людини, де людина розглядається як активна особистість, що перетворює навколишнє, створюючи матеріальні та духовні цінності, що надає спорідненості поняттям «діяльність» і «творчість».

У дослідженнях науковців традиційної психології розкриті природа і сутність людської діяльності, обґрунтована її структура, проаналізовані різні аспекти діяльнісного ставлення людини до навколишньої дійсності. Основними поняттями теорії діяльності О.М. Леонтьєва стали діяльність, свідомість, особистість. Вчений розглядає діяльність як форму активності, яка спонукається потребою нормального функціонування індивіда. Науковцем запропонована схема діяльності (діяльність – дія – операція – психофізіологічні функції), співвіднесена з нею структура мотиваційної сфери (мотив – ціль – умова).

С.Д. Максименко у своїх поглядах на дану категорію спирається на цілісне розуміння діяльності як органічної єдності її почуттєво-практичної і теоретичної форми. Людську діяльність науковець розглядає як соціальну за своєю сутністю, що сформувалася історично, в процесі праці, наголошує на її свідомості та цілеспрямованості. Складовими діяльності він визначає дії та операції, які співвідносяться з потребами, мотивами і цілями [6, с. 419].

Таким чином, мета, засіб, результат є основними елементами діяльності. Діяльність являє собою єдність внутрішньої (психічної) і зовнішньої (фізичної) активності людини, яка регулюється усвідомленою метою. Осмисленість, усвідомленість і предметність діяльності – це тріада психологічних властивостей, яка розкриває внутрішню психічну організацію діяльності людини.

Проблема діяльності органічно пов'язана з проблемою особистості та свідомості. Особистість формується і виявляється в діяльності. Діяльність детермінує розвиток особистості, проте особистість, все більш індивідуалізуючись, сама обирає ту діяльність, яка визначає її розвиток. Одночасно особистість є «внутрішнім моментом» діяльності як універсальної форми людської практики (особистість як носій діяльності), а також суб'єктом-творцем – носієм особливої форми активності, направленої на саму діяльність, яка виявляється причиною розвитку і змін діяльності.

На сучасному етапі розвитку суспільства вчені розглядають особистість як суб'єкт життя, в основі існування якого лежить життєтворчість – духовно-практична діяльність особистості, направлена на творче проектування і здійснення її життєвого проекту. Саме тому в науковій літературі актуальності набувають питання дослідження феномену творчості, творчої особистості.

Тема творчості широкомасштабна і репрезентована у дослідженнях багатьох вчених і практиків. У різноманітних визначеннях творчості виділяють позиції: творчість розглядають як діяльність, спрямовану на створення нових суспільно значущих цінностей; основну увагу приділяють критеріям об'єктивної новизни й оригінальності продуктів творчої діяльності. Друга позиція пов'язує творчість з діяльністю людини, спрямованої на самовираження, самореалізацію особистості, з розвитком мотивації її творчої діяльності. Критерій творчості в такому розумінні, її цінність – особистість самої людини, а не тільки продукти творчої діяльності.

Д.Б. Богоявленська запропонувала розуміння творчості як розвитку діяльності за ініціативи самої особистості, вихід за межі заданого, ситуативно нестимулюючу продуктивну діяльність, рух у «креативному полі» [3, с. 36-41]. С.О. Сисоева розглядає творчу діяльність як творчий процес, у результаті якого виникає нове творче досягнення, не наявне у вихідних умовах; як засіб реалізації творчих можливостей особистості [11, с. 94].

Можна стверджувати, що основою творчості є її взаємодія і взаємовідношення з діяльністю. Взаємозв'язок категорій творчості та діяльності обґрунтувала у своїх дослідженнях С.О. Сисоева: 1) діяльність є основою творчості; 2) творчість і діяльність спрямовані на перетворення оточуючого світу і самої людини як діючого суб'єкта, але діяльність може бути продуктивною і репродуктивною, творчість виступає тільки у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного; 3) результати творчої діяльності є об'єктивні (для всього суспільства) і суб'єктивні (для окремої людини) [11, с. 105].

Отже, аналіз наукової літератури свідчить, що вчені визнають природу творчості діяльнісною, обумовленою соціально-культурним середовищем, творчу діяльність розглядають як вищий рівень життєдіяльності, засіб розвитку та вияву внутрішніх особистісних можливостей.

Сучасні наукові дослідження мають тенденцію від розробки загальної теорії творчості до визначення шляхів навчання творчої діяльності та формування на його основі досвіду творчої діяльності. Таким чином, актуальним стає питання формування в особистості досвіду творчої діяльності.

Досвід творчої діяльності відображає особливу взаємодію людини зі світом як механізм, що веде до розвитку, основна функція якого полягає не у відтворенні накопиченої

культури, існуючих способів діяльності, реалізації набутих особистістю знань, умінь та навичок, а реорганізацію наявного досвіду і формування на його основі нових комбінацій.

Досвід творчої діяльності передбачає наявність в особистості накопиченого досвіду та володіння нею способами творчої діяльності. Важливим аспектом при цьому стає закон творчої діяльності, встановлений Л.С. Виготським. Згідно з ним, досвід та творча уява (комбінаторна, творча діяльність або діяльність уяви) перебувають у подвійній взаємозалежності: з одного боку, «творча діяльність уяви знаходиться в прямій залежності від багатства та різноманітності попереднього досвіду людини, так як цей досвід являє собою матеріал, з якого створюються фантазії. Чим багатший досвід людини, тим більший матеріал, яким володіє його уява». З іншого боку, уява виступає засобом розширення досвіду людини і є необхідною умовою розумової діяльності людини [5, с. 10-13]. Таким чином, збагачення наявного досвіду людини забезпечує стійку основу для її творчої діяльності, яка в свою чергу слугує засобом розширення досвіду, що складає основу формування досвіду творчої діяльності.

У розкритті сутності досвіду творчої діяльності особистості важливого значення набуває рефлексія як форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення власних дій, самопізнання. Рефлексія забезпечує конструктивний розвиток творчої діяльності та є передумовою для переходу на новий, більш високий рівень її розвитку. За словами Я.О. Пономарьова, вона виступає однією з головних характеристик творчості, стає основним засобом саморозвитку, умовою і способом особистісного зростання [10]. Творча рефлексія передбачає переосмислення проблемної ситуації, знань, мисленневих стереотипів, подолання суперечностей у процесі рішення задач, що в підсумку виступає творчим відкриттям і виражається в активній самоперебудові особистості і реорганізації її мислення. Отже, творча рефлексія є пізнавально-оцінним компонентом досвіду творчої діяльності, що забезпечує індивідуальний саморозвиток особистості.

До сутнісної характеристики досвіду творчої діяльності необхідно відносити інтуїцію як процес творчості. Під інтуїцією в найзагальнішому сенсі розуміють евристичний процес, що полягає у знаходженні рішення, істини на основі відомостей, орієнтирів пошуку, не пов'язаних логічно чи недостатніх для отримання логічного висновку. Інтуїтивний умовивід опирається на факти дійсності, накопичені у свідомості, різні, часто логічно не асоційовані один з одним враження, які не усвідомлюються, проте використовуються творчою фантазією.

Науковці доводять, що творча діяльність супроводжується особливим емоційним станом. Емоційний досвід (система емоцій і почуттів, пережитих людиною за свого життя, що мають різний ступень впливу на теперішнє та майбутнє), як чуттєва сторона досвіду творчої діяльності, набуває визначального характеру, коли емоції позитивно впливають на розкриття творчого потенціалу особистості, формують її стійку мотивацію до саморозвитку, самовдосконалення, спонукають до творчості, потреби в активній творчій діяльності. Такі переживання К. Роджерс відносить до сфери вищих почуттів, які виражаються в емоційному стані «відкриття» [1, с. 45].

Узагальнюючи основні підходи щодо розуміння поняття «досвід творчої діяльності», можна дійти висновку, що це творчо-дієвий конструкт активної взаємодії людини з об'єктивним світом, результатом якого є розвиток як суспільства в цілому, так і розвиток особистості. Здійснений аналіз дозволяє відобразити індивідуально-особистісні складові досвіду творчої діяльності, до яких відносимо:

- 1) набутий життєвий досвід (як наявні знання про світ, способи діяльності);
- 2) досвід пізнавально-творчої активності (як процес самостійного вирішення нових пізнавальних завдань за допомогою оригінальних способів розв'язання, нестандартного мислення, передбачення та прогнозування);
- 3) досвід творчої рефлексії (як результат рішення творчих завдань, в процесі якого відбувається збагачення знань, умінь через самопізнання, самоаналіз особистості);

4) досвід творчої інтуїції (як творчий процес знаходження рішення, ознаками якого є непередбачуваність, синергійність, раптовий перехід від старих форм знання до нових на основі набутого та неусвідомлюваного досвіду);

5) емоційний досвід (як система емоційно-ціннісних ресурсів творчої діяльності, потреба активності, що дозволяє відчути емоційне задоволення від досягнення успіху, несподіваного розкриття власних творчих можливостей);

6) комунікативно-діалогічний досвід (як досвід спілкування у формі співтворчості).

Здійснений аналіз наукових підходів щодо розуміння сутності досвіду творчої діяльності особистості дозволяє розглядати його як *складну інтегративну особистісну властивість, яка є процесом і результатом оволодіння діяльністю, що має перетворювальний характер, забезпечує саморозвиток та самореалізацію її суб'єкта*.

На важливість досвіду творчої діяльності як компонента освіти наголошував М. Н. Скаткін: «Якщо людину постійно привчати засвоювати знання і уміння у готовому вигляді, можна приглушити її природні творчі здібності. Людина, яка не привчена мислити самостійно і засвоює усе в розжованому вигляді, виявляється через певний час нездатною реалізувати задатки, дані їй від природи» [12, с. 106]. Дану думку продовжує Б.М. Неменський, стверджуючи, що досвід творчості, так само, як і розвинута людська чуттєвість – базис формування морально-ціннісних основ особистості, важливий компонент змісту освіти, без якого неможливо вирішити завдання передачі досвіду знань і досвіду навичок.

І.Я. Лернер зазначав, що досвід творчої діяльності можна набути лише в процесі реального пошуку рішень нових проблем, за яким відбувається перенесення, комбінація, перетворення способів діяльності, вміння бачити проблему тощо, людині необхідно опинитись в ситуації, яка вимагає здійснення аналогічної діяльності [8, с. 46-56].

На думку В.П. Беспалька, досвід творчої діяльності підлягає поетапному формуванню. Вчений виділив чотири рівні, що відображають ієрархію і послідовність розвитку та набуття даного досвіду в процесі навчання: I – учнівський; II – алгоритмічний; III – евристичний; IV – творчий [2, с. 55-56] та наголосив на необхідності його управлінням.

Вважаємо слушною думку сучасних науковців (В.І. Андрєєв, В.К. Буряк, П.Г. Лузан, В.Я. Ляудіс, В.М. Нагаєв, О.О. Павленко та ін.), що досвід творчої діяльності має формуватися поетапно: репродуктивний рівень – продуктивний рівень – творчий рівень та правильний вибір способу управління організації процесом навчання забезпечує успішність його формування, сприяє вирішенню студентами творчих завдань на основі впровадження нових ідей, розробок алгоритмів, методик, запровадження нових способів виконання рішень тощо.

Таким чином, досвід творчої діяльності встановлює нові взаємозв'язки особистості зі світом, формує внутрішнє Я, відображає індивідуальні знання, уміння, навички, особистісні властивості, при цьому його зміст зумовлюється особистісними смислами, потребами, уподобаннями, ціннісними орієнтирами, що надають йому індивідуально-особистісного значення. З погляду нашого дослідження, вважаємо важливим набуття досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики, що відображатиме його професійно-особистісні якості, неповторний творчий стиль діяльності та слугуватиме основою самовираження, самоствердження та самовдосконалення.

Література

1. Барышева Т.А. Психолого-педагогические основы развития креативности: Учеб. пособие / Т.А. Барышева, Ю.А. Жигалов. – СПб.: СПГУТД, 2006. – 268 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика. – 1989. – 192 с.
3. Богоявленская Д.Б. «Субъект деятельности» в проблематике творчества / Д.Б. Богоявленская // Вопросы психологии. – 1999. – №2. – С.35-41
4. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб.: пройм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 672 с.

5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте : Психол. очерк : Кн. для учителя – 3-е изд. / Л.С. Выготский. – М. : Просвещение. – 1991. – 93 с.
6. Загальна психологія : Підручник / За загальною редакцією С.Д. Максименка. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 688 с.
7. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В.П. Иванов. – К. : Наукова думка. – 1977. – 251 с.
8. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
9. Маркарян Э.С. Системное исследование человеческой деятельности / Э.С. Маркарян // Вопросы философии, 1972. – №10. – С. 77-86
10. Пономарев Я.А. Рефлексия в развитии творческого мышления / Я.А. Пономарев, И.Н. Семенов, С.Ю. Степанов // Психологический журнал. – 1986. – № 6. – С. 158–159
11. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник / С.О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
12. Скаткин М.Н. Содержание общего среднего образования: Проблемы и перспективы / М.Н. Скаткин, В.В. Краевский – М.: Педагогика, 1981. – 96 с.
13. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

УДК 780.616.433 (4-15) «19»

Кожевникова Л. В.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМОК У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІАНІЗМУ ХХ ст.

У статті висвітлено педагогічні ідеї видатних педагогів-піаністів Західної Європи ХХ ст. Проаналізовано психологічні засади оволодіння майстерністю гри на фортепіано, виокремлено розумову, аналітичну складову психотехнічного розвитку піаніста-виконавця.

Ключові слова: *звукотворча воля, розумова уява, звуковий образ, технічне фразування, психотехнічний розвиток.*

В статье освящены педагогические идеи выдающихся педагогов-пианистов Западной Европы XX в. Анализируются психологические основания овладения мастерством игры на фортепиано, выделено умственную, аналитическую составляющую психотехнического развития пианиста-исполнителя.

Ключевые слова: *звукотворческая воля, умственные представления, звуковой образ, техническая фразировка, психотехническое развитие.*

The article sanctified pedagogical ideas of outstanding teachers-pianists of the twentieth century in Western Europe. Analyzed the psychological bases of mastering the future teachers of musical art of piano mastery, mental allocated, the analytical component psychotechnical development.

Keywords: *soundcreative will, mental representation, sound image, technical phrasing, psychotechnical development.*

Оптимізація процесу професійної підготовки студентів – майбутніх вчителів музичного мистецтва значною мірою спирається на професійне володіння фортепіано.

Фортепіанне виконавство – це нескінченний пошук виконавської майстерності. Культура звуку, образна змістовність, чистота и інтонаційна виразність – ось найважливіші умови досягнення успіху у цій сфері.

У сучасній соціокультурній ситуації теоретичні та методичні аспекти фортепіанної майстерності набувають вагомого значення. Спираючись на власний досвід, видатні зарубіжні піаністи-педагоги ХХ ст., такі як Й. Гофман, Ф. Бузоні, К. Мартинсен, М. Машковський, А. Рубінштейн та інші, намітили шляхи формування сучасної школи